

ગુજરાતી
સાહિત્ય ભારતી

સંયુક્ત

ધોરણ - ૯

ગુજરાતી સાહિત્ય ભારતી

સંયુક્ત

ધોરણ - ૯

૨૦૧૭

મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય પાઠ્યપુસ્તક નિર્મિતિ અને અભ્યાસક્રમ સંશોધન મંડળ
પુણે - ૪૧૧ ૦૦૪

બાજુમાં આપેલો ક્યુ આર કોડ સ્માર્ટ ફોનથી સ્કેન કરી શકાય છે. સ્કેન કરવાથી તમને આ પુસ્તકના અધ્યયન-અધ્યાપન માટે ઉપયોગી લિંક મળશે.

પ્રથમાવૃત્તિ : ૨૦૧૭

© મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય પાઠ્યપુસ્તક નિર્મિતિ અને અભ્યાસક્રમ સંશોધન મંડળ, પુણે ૪૧૧૦૦૪

મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય પાઠ્યપુસ્તક નિર્મિતિ અને અભ્યાસક્રમ સંશોધન મંડળ પાસે આ પુસ્તકના બધા હક્ક રહેશે. આ પુસ્તકનો કોઈ પણ ભાગ સંચાલક, મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય પાઠ્યપુસ્તક નિર્મિતિ અને અભ્યાસક્રમ સંશોધન મંડળની લેખિત પરવાનગી વગર છાપી શકાશે નહિ.

ગુજરાતી ભાષા સમિતિ સદસ્ય	: સુશ્રી. કલ્પના મહેતા, અધ્યક્ષ : ડૉ. મધુ સંપટ શ્રીમતી સ્મિતા દવે શ્રી. ઈલેશકુમાર આર. ગાંધી
ગુજરાતી અભ્યાસબૃથ	: સુશ્રી ઈલા શુક્લ : શ્રીમતી ભગવતી એ. પંડ્યા ડૉ. દિપ્તી શુક્લ શ્રીમતી જનક દાવડા, નિમંત્રિત કેતકી નિતેશ જાની, સદસ્ય - સંયોજક
સંયોજક પ્રમુખ	: કેતકી નિતેશ જાની વિશેષાધિકારી ગુજરાતી, પાઠ્યપુસ્તક મંડળ, પુણે - ૪
ચિત્રાંકન અને મુખપૃષ્ઠ નિર્મિતિ	: શ્રી. સૌરભ ચવ્લાણ, પુણે : શ્રી. સચ્ચિતાનંદ આફળે, મુખ્ય નિર્મિતિ અધિકારી શ્રી. રાજેન્દ્ર ચિંદરકર, નિર્મિતિ અધિકારી શ્રી. રાજેન્દ્ર પાંડવોસકર, સહાયક નિર્મિતિ અધિકારી
અક્ષરાંકન	: ગુજરાતી વિભાગ, પાઠ્યપુસ્તક મંડળ, પુણે - ૪.
ફોટોટાઈપ સેટિંગ	: સોનલ ઍટરપ્રાઈઝેસ, મુંબઈ-૧૩.
કાગળ	: 70 GSM Creamwove
મુદ્રણાદેશ	: N/PB/2017-18/2000
મુદ્રક	: M/s. Siddhivinayak Printmail, Raigad
પ્રકાશક	: શ્રી. વિવેક ગોસાવી, નિયંત્રક પાઠ્યપુસ્તક નિર્મિતિ મંડળ, પ્રભાદેવી, મુંબઈ - ૨૫.

પ્રસ્તાવના

પ્રિય વિદ્યાર્થી મિત્રો,

નવમા ધોરણમાં આપનું સ્વાગત છે. સાહિત્ય ભારતીનું (સંયુક્ત) આ પુસ્તક આપના હાથમાં મૂકતા અમને આનંદ થાય છે.

મિત્રો, ગુજરાતી ભાષામાં તમારા વિચારો વ્યક્ત કરવા માટે તમારી શબ્દસંપત્તિ સમૃદ્ધ હોવી તે ખૂબ જરૂરી છે. સાથે સરળ વ્યાકરણથી પણ પરિચિત હોવું આવશ્યક છે. જે આ પુસ્તકમાં છે.

આ પુસ્તકમાં પ્રાણીપ્રેમ, શ્રમપ્રતિષ્ઠા, પ્રકૃતિની સુંદરતા, રમૂજકથા, મોટાઓ પ્રત્યે માન-સન્માન, પર્યાવરણ, પ્રાચીન કથાઓ અને ગ્રામ્ય સંસ્કૃતિને વ્યક્ત કરતી કૃતિઓનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. વિવિધ પ્રકારના સ્વાધ્યાયો અભ્યાસવાથી તમારી આકલન શક્તિ દૃઢ થશે. ‘વાંચો, વિચારો અને નક્કી કરો’, ‘શબ્દરમત’, ‘ભેજું કસો’, ‘વાક્યોને ક્રમમાં ગોઠવો’, ‘જોડણીભેદથી થતા અર્થભેદ’ વગેરે ઉપક્રમો તમારી સર્જનશક્તિને વેગ આપવા સાથે ખીલવશે પણ ચોક્કસ તેવી ખાતરી છે. ‘કૃતિમાંથી શબ્દો શોધો’, ‘નિરીક્ષણ કરો’ અને ‘ચર્ચા કરો’ જેવી વિચારશીલ પ્રવૃત્તિઓ આકલન શક્તિ વધારશે. વિશેષ વાંચન અને લેખન કૌશલ્ય અંતર્ગત આપેલી માહિતી ચોક્કસ જ્ઞાનવર્ધક ઠરશે. આ પુસ્તકથી નવી ટેકનોલોજી અને ઈન્ટરનેટ તમારાં વિકાસ માટે કેવી રીતે વાપરવા તે જાણશો. વર્ષાંતે વિદ્યાર્થીઓ અપેક્ષિત ક્ષમતાઓ ચોક્કસ પ્રાપ્ત કરશે જ, તેવો વિશ્વાસ છે.

આપના સૂચન અને પ્રતિભાવો આવકાર્ય છે.

આપ સૌને શુભેચ્છા!

ડૉ. સુનિલ મગર
સંચાલક

પુણે

દિનાંક : ૨૮ એપ્રિલ ૨૦૧૭, અખાત્રીજ
ભારતીય સૌર : ૮ વૈશાખ ૧૯૩૯

મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય પાઠ્યપુસ્તક
નિર્મિતિ મંડળ, પુણે

ભારતનું સંવિધાન

આમુખ

અમે ભારતના લોકો ભારતને એક સાર્વભૌમ સમાજવાદી બિનસાંપ્રદાયિક લોકતંત્રાત્મક પ્રજાસત્તાક તરીકે સંસ્થાપિત કરવાનો

તથા તેના સર્વ નાગરિકોને :

સામાજિક, આર્થિક અને રાજકીયન્યાય

વિચાર, અભિવ્યક્તિ, માન્યતા,

ધર્મ અને ઉપાસનાનીસ્વતંત્રતા

દરજા અને તકનીસમાનતા

પ્રાપ્ત થાય તેમ કરવાનો

અને તેઓ સર્વમાં

વ્યક્તિનું ગૌરવ અને રાષ્ટ્રની

એકતા અને અખંડતા સુદૃઢ કરે એવીબંધુતા

વિકસાવવાનો

ગંભીરતાપૂર્વક સંકલ્પ કરીને

અમારી સંવિધાનસભામાં ૨૬ નવેમ્બર, ૧૯૪૯ના રોજ

આથી આ સંવિધાન અપનાવી, તેને અધિનિયમિત કરી

અમને પોતાને અર્પિત કરીએ છીએ.

રાષ્ટ્રગીત

જનગણમન - અધિનાયક જય હે

ભારત - ભાગ્યવિધાતા.

પંજાબ, સિંધુ, ગુજરાત, મરાઠા,

દ્રાવિડ, ઉત્કલ, બંગ,

વિંધ્ય, હિમાચલ, યમુના, ગંગા,

ઉચ્છલ જલધિતરંગ,

તવ શુભ નામે જાગે, તવ શુભ આશિષ માગે,

ગાહે તવ જયગાથા.

જનગણ મંગલદાયક જય હે,

ભારત - ભાગ્યવિધાતા.

જય હે, જય હે, જય હે,

જય જય જય, જય હે.

પ્રતિજ્ઞા

ભારત મારો દેશ છે. બધા ભારતીયો મારાં ભાઈબહેન છે.

હું મારા દેશને ચાહું છું અને તેના સમૃદ્ધ અને વૈવિધ્યપૂર્ણ વારસાનો મને ગર્વ છે. હું સદાય તેને લાયક બનવા પ્રયત્ન કરીશ.

હું મારાં માતાપિતા, શિક્ષકો અને વડીલો પ્રત્યે આદર રાખીશ અને દરેક જણ સાથે સભ્યતાથી વર્તીશ.

હું મારા દેશ અને દેશબાંધવો પ્રત્યે વફાદારી રાખવાની પ્રતિજ્ઞા લઉં છું. તેમનાં કલ્યાણ અને સમૃદ્ધિમાં જ મારું સુખ સમાયેલું છે.

અપેક્ષિત ક્ષમતા - ધોરણ ૯ (સંયુક્ત) Eng Medium

ક્ષેત્રો	અપેક્ષિત ક્ષમતા
શ્રવણ :	<ul style="list-style-type: none">● ઘર-પરિસરમાં થતા અનૌપચારિક સંભાષણ સાંભળે અને સમજે.● કવિતાનો લય-તાલ સમજે અને સાંભળે.● સંવાદો તેમજ પ્રસંગો સાંભળે.● બોલીભાષા અને પ્રમાણભાષાનો ભેદ સમજે.● સંદેશવહનના માધ્યમ દ્વારા વિવિધ સમાચારો સાંભળે અને સમજે.
ભાષણ - સંભાષણ:	<ul style="list-style-type: none">● આરોહ-અવરોહ સાથે કાવ્યપઠન કરે.● સૂર-તાલ સાથે કવિતા-પ્રાર્થના ગાય.● કાર્યક્રમનું સંચાલન કરે.● જૂથચર્ચામાં ભાગ લે.● શબ્દો, શબ્દસમૂહ કે રૂઢિપ્રયોગોનો વ્યવહારમાં સહજ ઉપયોગ કરે.● સંવાદ સ્પષ્ટપણે રજૂ કરે.● આપેલા વિષય પર વક્તવ્ય રજૂ કરે.
વાંચન :	<ul style="list-style-type: none">● વાચનમાં ગતિ વધારે.● અસ્ખલિત વાંચન કરે.● યોગ્ય ગતિમાં સમજાપૂર્વક, વિરામચિહ્નો સાથે પ્રકટવાંચન કરે.● મૂકવાંચન કરે.● શુદ્ધ ઉચ્ચારમાં વાંચન કરે.● ગુજરાતી શબ્દકોશ વાંચીને વર્ણાક્ષરોના ક્રમ ઓળખે.

ક્ષેત્રો	અપેક્ષિત ક્ષમતા
લેખન :	<ul style="list-style-type: none"> ● સ્વમત લેખિત રૂપે રજૂ કરે. ● સુવાચ્ય અક્ષરે, સ્પષ્ટ લેખન કરે. ● અનુવાદ કરે. ● મુદ્દા પરથી વાર્તા, નિબંધ લેખન, પ્રવાસવર્ણન કરે. ● પત્રલેખન લખે. ● લેખનના નિયમાનુસાર શુદ્ધ લેખન કરે.
અધ્યયન કૌશલ્ય :	<ul style="list-style-type: none"> ● ગુજરાતી ભાષા સાથે અન્ય ભાષા શીખવાનો અભિગમ કેળવે. ● પાઠ્યાંશ કે કાવ્યાંશના વાંચન બાદ થયેલી સ્વાનુભૂતિ પ્રગટ કરી શકે. ● કલ્પનાશક્તિના વિકાસ દ્વારા સર્જનશક્તિ ખીલે. ● સ્વયં મૂલ્યમાપનની ક્ષમતા વિકસે. ● સંસ્કાર પોષક સાહિત્ય વાંચનનો અભિગમ કેળવે. ● જીવનમૂલ્યો સમજે. ● સંગણકમાં ગ્રાફ્સ, આલેખ, વર્ડ આર્ટ, PPT વગેરેનો ઉપયોગ સમજી વાપરી શકે. ● નેટ પરની માહિતી માટે જે તે પેજનું સૌજન્ય દર્શાવતા શીખે.
ભાષિક સમજ :	<ul style="list-style-type: none"> ● આગલા ધોરણની ભાષિક સમજનું પુનરાવર્તન. ● લિંગ-વચન ઓળખે અને બદલે. ● રૂઢિપ્રયોગોનો યોગ્ય ઉપયોગ કરે. ● વાક્યના પ્રકારોથી પરિચિત થાય. ● વ્યવહારમાં વ્યાકરણના જ્ઞાનની સમજ કેળવે.

અનુક્રમણિકા

પદ્યવિભાગ

ક્રમ	પાઠ/કવિતાનું નામ	લેખક/કવિનું નામ	પૃષ્ઠ ક્ર.	અપેક્ષિત પિરિયડ
૧.	રામ રાખે તેમ રહીએ	મીરાંબાઈ	૧	૭
૨.	નિર્દોષ પંખીને	કલાપી	૪	૭
૩.	મહેનતની મોસમ	નાથાલાલ દવે	૮	૭
૪.	શાને આ રંગ જુદા જુદા	નિરંજન સરકાર	૧૨	૭
૫.	કેમ છે?	ધ્રુવકુમાર ભટ્ટ	૧૫	૭
	વાક્યના પ્રકાર	(ભાષિક સમજ)	૨૦	૨
	વાંચો, વિચારો, નક્કી કરો	ઉપક્રમ	૨૧	૨
	શબ્દરમત	ઉપક્રમ	૨૨	૧
	ક્રિયાપદ	ભાષિક સમજ	૨૩	૧
	કાળ	ભાષિક સમજ	૨૪	૧

ગદ્યવિભાગ

૧.	વૃદ્ધો - આપણો વારસો	નટુભાઈ ઠક્કર - 'યાત્રિકા'	૨૫	૮
૨.	પંખીઓની મહાસભા	ગિજુભાઈ બધેકા	૩૦	૮
૩.	વાદવિવાદ	જીવરામ જોષી	૩૮	૮
૪.	છીંડું	રમેશ ત્રિવેદી	૪૪	૮
૫.	ના, ના... પ્લાસ્ટિક નહિ જ!	દિવ્યાશા દોશી	૪૯	૮
	વિશેષ ઉપક્રમ	(ભાષિક સમજ)	૫૮	૨
	ભેજું કસો	ઉપક્રમો	૫૯	૨
	જોડણીભેદથી થતા અર્થભેદ	ઉપક્રમ	૬૦	૨
	વાક્યોને ક્રમમાં ગોઠવો	ઉપક્રમ	૬૧	૨
	માર્ગદર્શક કૃતિપુસ્તિકા		૬૨	

રામ રાખે તેમ રહીએ

મીરાં બાઈ

મીરાંબાઈ : રાજસ્થાનના મેડતા ગામમાં જન્મેલાં મીરાંબાઈ મધ્યકાલીન યુગનાં લોકપ્રિય ભક્ત કવયિત્રી છે. તેમને બાળપણથી જ દાદા દુદાજી પાસેથી ધર્મના સંસ્કારો મળ્યા હતા. તેથી જ તેઓ કૃષ્ણભક્તિના રંગે રંગાયેલાં હતાં. મેવાડના રાજવી કુટુંબમાં લગ્ન થયા હોવા છતાં તેમણે ભક્તિનો સંગ ક્યારેય છોડ્યો નહોતો. મેવાડનાં આ સંત કવયિત્રી મીરાંનાં પદોનો મુખ્ય વિષય કૃષ્ણભક્તિનો જ રહ્યો છે. ગુજરાતી, હિન્દી અને વ્રજભાષામાં તેમણે લખેલાં પ્રેમલક્ષણા ભક્તિનાં પદો આજે પણ એટલાં જ લોકપ્રિય છે.

પ્રસ્તુત કવિતામાં મીરાંબાઈ જણાવે છે કે જે આપણી પાસે હોય તેમાં સંતોષ માનવો. ‘સંતોષી નર સદા સુખી’ એ કહેવત પ્રમાણે આપણે દરેક પરિસ્થિતિમાં સમતા રાખીને સદાય આનંદમાં રહેવું જોઈએ. ભગવાન આપણને જે સમયે જે સ્થિતિમાં રાખે તેનો હર્ષપૂર્વક સ્વીકાર કરીને ઈશ્વરમાં શ્રદ્ધા રાખવી.

રામ રાખે તેમ રહીએ ઓધવજી,
 રામ રાખે તેમ રહીએ.
 આપણે ચીઢીના ચાકર છૈયે ... ઓધવજી...

કોઈ દિન પે’રણ હીર ને ચીર (૨)
 તો કોઈ દિન સાદાં રહીએ ... ઓધવજી...

કોઈ દિન ભોજન શીરો ને પૂરી (૨)
 તો કોઈ દિન ભૂખ્યાં રહીએ ... ઓધવજી...

કોઈ દિન રહેવાને બાગ બગીચા; (૨)
 તો કોઈ દિન જંગલ રહીએ ... ઓધવજી...

કોઈ દિન સૂવાને ગાદી ને તકિયા (૨)
 તો કોઈ દિન ભોંય પર સૂઈએ ... ઓધવજી...

બાઈ મીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધરના ગુણ (૨)
 સુખદુઃખ સર્વે સહીએ ... ઓધવજી...

માર્ગદર્શક સ્તંભ

પ્રાર્થનાનું મહત્વ સમજાવીને પ્રસ્તુત કવિતામાં રહેલા હાર્દને સમજાવવું. સુખ અને દુઃખ બંને કાયમી હોતાં નથી. તે તો આવે અને જાય તે બાબત વિવિધ ઉદાહરણો આપીને સમજાવવી. મીરાંબાઈ જેવા અન્ય સંત કવિઓ, ભક્ત કવિઓનો સંક્ષેપમાં પરિચય આપી શકાય. પ્રેમલક્ષણા ભક્તિનું મહત્વ પણ સ્પષ્ટ કરવું.

સ્વાધ્યાય

સ. ૧ નીચેના શબ્દો માટે કાવ્યમાં વપરાયેલા શબ્દ શોધો.

(૧) પત્ર	(૨) નોકર	(૩) વસ્ત્રો	(૪) જમીન
(૫) દિવસ	(૬) પહેરણ	(૭) ઉદ્યાન	(૮) વન

સ. ૨ ઉદાહરણ પ્રમાણે શબ્દ લખો. દા.ત. : સવાર - સાંજ

(૧) દિન	(૨) ગુણ	(૩) સુખ	(૪) ચાકર

સ. ૩ જોડણીભેદથી થતા અર્થના ફેરફાર દર્શાવો.

ઉદા. દિન = દિવસ; દીન = ગરીબ

(૧) પાણિ = _____ ;	પાણી = _____
(૨) ચિર = _____ ;	ચીર = _____
(૩) પુર = _____ ;	પૂર = _____
(૪) વધુ = _____ ;	વધૂ = _____

સ. ૪ નામ લખો:

(૧) મનપસંદ પોશાક ____	(૨) વાનગી ____	(૩) ઘરેણાં ____

સ. ૫ યોગ્ય વિકલ્પ શોધી વાક્ય ફરીથી લખો:

(૧) ચીઠ્ઠીના ચાકર એટલે _____	(અ) પિતાનો પુત્ર	(બ) પ્રભુના સેવક	(ક) શેઠનો નોકર
(૨) આપણે હંમેશાં રહેવું જોઈએ _____	(અ) રામ રાખે તેમ	(બ) મરજી પડે તેમ	(ક) માતા-પિતા કહે તેમ
(૩) સુખ અને દુઃખ બંને પરિસ્થિતિમાં _____	(અ) શાંતિ રાખવી	(બ) સમતા રાખવી	(ક) સહનશક્તિ રાખવી

સ. ૬ નીચેના અર્થ દર્શાવતી પંક્તિ લખો.

(૧) કોઈવાર સુંદર વસ્ત્રો પહેરવા મળે તો કોઈવાર આપણે સાદાઈનો આનંદ લેવો જોઈએ.
(૨) કોઈવાર સૂવા ગાદી-તકિયા મળે તો કોઈવાર જમીન પર સૂવાનો વખત પણ આવે.

સ. ૭ પ્રસ્તુત કવિતામાં કવયિત્રી શું કહેવા માંગે છે તે તમારા શબ્દોમાં લખો.

તમને આવડતી કોઈપણ એક પ્રાર્થના ગાઈ બતાવો.

સ. ૮ વચન બદલો.

- (૧) બગીચા (૨) જંગલ (૩) તકિયા (૪) બાગ

સ. ૯ જોડણી સુધારીને શબ્દ ફરીથી લખો.

- (૧) ગીરીધર (૨) સુખદુખ (૩) સરવે (૪) ઓધવજિ

પ્રકલ્પ

મીરાંબાઈનું ચિત્ર દોરો-તેમાં રંગ પૂરો અને નીચે તેમના વિશે ટૂંકમાં લખીને તે વર્ગમાં લગાડો.

વિશેષ વાંચન

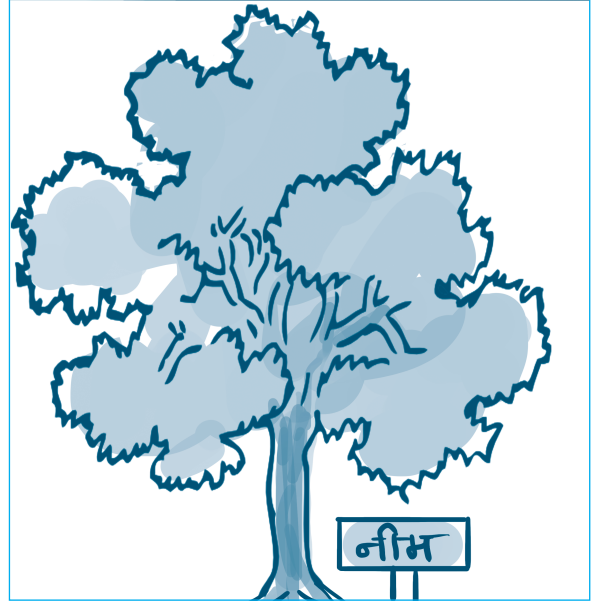
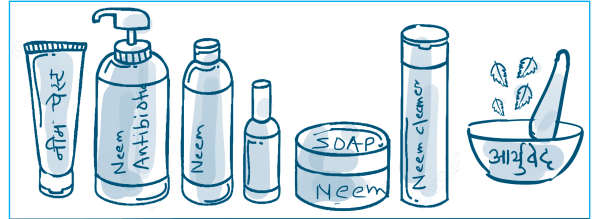

“હું લીમડો છું”

હજારો વર્ષોથી ભારતના લોકો મને ચાહે છે. ભૂતકાળમાં મારા ગુણો ઉપયોગી લાગવાથી દવા તરીકે ઉપયોગ થયો. આધુનિક કાળમાં મારી કડવાશને લીધે જંતુનાશક તરીકે વપરાવા લાગ્યો. ઘરઘરમાં અનાજ સંગ્રહ કરવામાં મારાં પાંદડાં વપરાય છે. મારા તેલને છાણમાં ભેળવી થેપલીઓ બનાવીને અનાજ સંગ્રહ માટે સેંકડો વર્ષથી વપરાય છે.

મારાં પાંદડાં, ફળફૂલ, થડની છાલ, મૂળ વગેરે ભાગોમાં રહેતાં કેટલીક જાતનાં રસાયણોનું સંશોધન કરવાનું કામ ભારતમાં અને દુનિયામાં ચાલી રહ્યું છે. તેથી હું દુનિયાનો દોસ્ત બની ગયો છું. મારા અનેકવિધ ઉપયોગો હોવાથી દુનિયાભરના વિજ્ઞાનીઓએ ચાર લીમડા પરિષદો યોજી હતી. હવે હું જગ પ્રસિદ્ધ થઈ ગયો છું. તેથી દેશ દેશાવરમાં મને સ્થાન મળ્યું છે. હવે અનેક દેશોમાં હજારો લાખો લોકો લીમડાઓ ઉગાડવા લાગ્યા છે.

આવતી સદીનું કલ્પવૃક્ષ બની જાઉં તો નવાઈ નહિ!

ઈશ્વરમાં અડગ શ્રદ્ધા રાખો

સુરસિંહજી તખ્તસિંહજી ગોહિલ : અમરેલી જિલ્લાના લાઠી ગામના આ કવિ રાજ પરિવારમાં ઉછર્યા હતા. રાજકોટની શાળામાં પ્રાથમિક શિક્ષણ મેળવ્યા પછી તેમણે અંગ્રેજી, સંસ્કૃત, ફારસી, ઉર્દુ વગેરે ભાષાનો અભ્યાસ કર્યો હતો. રાજકીય ખટપટો અને લગ્નજીવન બાબત તેમણે અનેક સંઘર્ષોનો સામનો કર્યો છે. ‘કલાપીનો કેકારવ’ તેમનો સુંદર કાવ્યસંગ્રહ છે.

પ્રસ્તુત કાવ્યમાં કવિના હૃદયમાં રહેલી પક્ષી પ્રેમની સંવેદના ભારોભાર પ્રગટ થયેલી છે. પંખી ઉપર ફેંકાયેલા પથ્થરથી તેઓ સખત આઘાત અનુભવે છે. તરફડતા પંખીની વેદનાને કવિએ જે વાચા આપી છે તેનાથી આપણું હૃદય પણ વ્યથિત થઈ જાય છે. અંતે અફસોસ વ્યક્ત કરતાં કવિ કહે છે કે, “મારાથી ડરી ગયેલા આ પંખીએ હંમેશ માટે શ્રદ્ધા ગુમાવી દીધી હોવાથી તે ફરી પાછી આવવાની નથી. હૃદયમાં લાગેલો કારમો ઘા ભૂલી શકવો સરળ નથી.” હવે પંખી પોતાની પાસે નહિ જ આવે અને કદાચ આવશે તોપણ ફરીથી ઊડી જવા માટે જ. તેની વ્યથાથી કવિના હૃદયમાં થયેલો વલોપાત આ કાવ્યમાં વેધક રીતે પ્રગટ થયેલો છે.

(મંદાકાંતા)

તે પંખીની ઉપર પથરો ફેંકતાં ફેંકી દીધો;
છૂટ્યો તે, ને અરર પડી ફાળ હૈયા મહીં તો.
રે રે ! લાગ્યો દિલ પર, અને શ્વાસ રૂંધાઈ જાતાં;
નીચે આવ્યું તરુ ઉપરથી પાંખ ઢીલી થતામાં.
મેં પાળ્યું તે તરફડી મરે હસ્ત મારાજથી આ;
પાણી છાંટ્યું દિલ ઘડકતે, તોય ઊડી શક્યું ના.
ક્યાંથી ઊઠે ? જખમ દિલનો ફૂર હસ્તે કરેલો;
ક્યાંથી ઊઠે ? હૃદય કુમળું છેક તેનું અલોલો.
આહા ! જો, જો કળ ઊતરીને આંખ તો ઊઘડી એ;
મૃત્યુ થાશે, જીવ ઊગરશે, કોણ જાણી શકે એ ?
જીવ્યું આહા ! મધુર ગમતાં ગીત ગાવા ફરીને;
આ વાડીનાં મધુર ફળને ચાખવાને ફરીને.
રે રે ! કિન્તુ ફરી કદી હવે પાસ મ્હારી ન આવે,
આવે ત્હોયે ડરી ડરી અને ઈચ્છતું ઊડવાને;
રે રે ! શ્રદ્ધા ગત થઈ પછી કોઈ કાળે ન આવે,
લાગ્યા ઘાને વીસરી શકવા કાંઈ સામર્થ્ય ના છે.

માર્ગદર્શક સ્તંભ

કાવ્યનું ભાવવાલી ગાન કરાવ્યા પછી તેને પ્રશ્નોત્તરની મદદથી સમજાવવું. પશુ-પંખી પ્રેમ માટે વિદ્યાર્થીઓને જાગૃત કરવા. મનુષ્ય પોતાના સ્વાર્થ ખાતર નિર્દોષ પશુ-પક્ષીઓનું નિકંદન કાઢતો રહે છે. આપણે પશુ-પંખીના બચાવ માટે શું શું કરી શકીએ તેની ચર્ચા કરી વિદ્યાર્થીઓના વિચારો જાણી જરૂર લાગે ત્યાં વધારાની માહિતી આપી તેમને યોગ્ય માગદર્શન આપવું.

સ્વાધ્યાય

સ. ૧ નીચેના શબ્દો માટે કાવ્યમાં વપરાયેલા શબ્દો શોધો.

(૧) હાથ	(૨) ઘા	(૩) નાજુક	(૪) મીઠા
(૫) વિશ્વાસ	(૬) તાકાત	(૭) થડકો	(૮) ભૂલવું

સ. ૨ ઉદાહરણ પ્રમાણે શબ્દ લખો. દા. ત. : કૂર - દયાળુ

(૧) જીવન	(૨) મધુર	(૩) ગમતાં	(૪) સામર્થ્ય

સ. ૩ 'હૃદય' માટે કાવ્યમાં વપરાયેલા અન્ય શબ્દો અને તમે જાણતા હો તે પણ લખો.

સ. ૪ રેખાંકિત રૂઢિપ્રયોગોને સ્થાને કૌંસમાં આપેલા રૂઢિપ્રયોગ વાપરીને વાક્ય ફરીથી લખો.

(શ્વાસ રુંધાઈ જવો, ફાળ પડવી, કળ વળવી, શ્રદ્ધા ડગી જવી.)

- (૧) વિપરીત પરિસ્થિતિમાં માણસ પ્રભુ ઉપરનો વિશ્વાસ ગુમાવી દે છે.
- (૨) અકસ્માત થવાના સમાચાર સાંભળીને મને ધ્રાસકો પડ્યો.
- (૩) સરઘસમાં અતિશય ભીડને કારણે મને ગૂંગળામણ થવા લાગી.
- (૪) અચાનક બારણામાં આંગળી આવી જવાથી પાંચ મિનિટ પછી પીડા ઓછી થઈ.

સ. ૫ કાવ્યપંક્તિને યોગ્ય રીતે જોડો :

(અ)

- (૧) રે રે ! શ્રદ્ધા ગત થઈ પછી
- (૨) જીવ્યું આહા ! મધુર ગમતાં
- (૩) ક્યાંથી ઊઠે ? જખમ દિલનો
- (૪) નીચે આવ્યું તરુ ઉપરથી

(બ)

- (૧) પાંખ ઢીલી થતામાં.
- (૨) કૂર હસ્તે થયેલો.
- (૩) કોઈ કાળે ન આવે.
- (૪) ગીત ગાવા ફરીને.

સ. ૬ યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરી વાક્ય ફરીથી લખો.

- (૧) પંખીને હોંશમાં લાવવા _____
(અ) તેને વૃક્ષની છાયામાં રાખ્યું.
(બ) તેને પ્રેમથી પંપાળ્યું.
(ક) તેના ઉપર પાણી છાંટ્યું.
- (૨) પંખી _____ ઉપરથી નીચે પડ્યું.
(અ) આકાશ
(બ) ઝાડ
(ક) છાપરા
- (૩) એકવાર _____ ગઈ પછી પાછી આવતી નથી.
(અ) શ્રદ્ધા
(બ) સ્થિતિ
(ક) કિંમત

સ. ૭ ચાલો, સમજીને લખીએ.

- (૧) કવિએ પથરો ફેંક્યો -
- (૨) કવિ પંખીની સારવાર કરે છે -
- (૩) છેલ્લે કવિ અફસોસ કરે છે -
- (૪) કવિતાના કવિનું પૂરું નામ -

સ. ૮ ‘મારું પ્રિય પક્ષી’ વિશે અથવા ‘ઘાયલ પક્ષીની સારવાર તમે કેવી રીતે કરશો’ તે તમારા શબ્દોમાં લખો.

બે બે વિદ્યાર્થીઓના જૂથ બનાવીને ‘પિંજરાનું પક્ષી’ અને ‘સ્વતંત્ર પક્ષી’ બની સંવાદ સાધો.

સ. ૯ ઉદાહરણ પ્રમાણે કૌંસમાં આપેલા ક્રિયાપદનું યોગ્યરૂપ ખાલી જગ્યામાં લખો.

દા.ત. પક્ષીઓ (ગમવું) ગમતાં ગીતો ગાય છે.

- (૧) (ઊગવું) _____ સૂરજનાં કિરણો કોમળ હોય છે.
(૨) આકાશમાં (ઊડવું) _____ પંખીને ઈજા ન પહોંચાડાય.
(૩) (ખીલવું) _____ ફૂલો પર ભમરાં મંડરાતાં હતાં.
(૪) (તરફડવું) _____ પંખીને જોઈ કવિનું હૃદય દ્રવી ઊઠ્યું.
(૫) (ઘડકવું) _____ દિલે તેને પંપાળ્યું.

સ. ૧૦ વિશેષણ ઓળખીને રેખાંકિત કરો.

- (૧) જખમ દિલનો ફૂર હસ્તે કરેલો.
- (૨) મધુર ગમતાં ગીત ગાવા ફરીને.
- (૩) મધુર ફળને ચાખવાને ફરીને
- (૪) હૃદય કુમળું છોક તેનું અહોહો.

પ્રકલ્પ

ઋતુ બદલતાં કેટલાંક પક્ષીઓ સ્થળાંતર કરતાં હોય છે. આવાં સ્થળાંતર કરતાં પંખીઓની માહિતી ઈન્ટરનેટ પરથી મેળવીને સુંદર આલ્બમ બનાવો.

વિશેષ વાંચન

એક વર્ષો જૂનું મંદિર હતું. કેટલાંક શ્રદ્ધાળુઓએ સાથે મળીને આ મંદિરના જીર્ણોદ્ધારની કામગીરી શરૂ કરી. મંદિરમાં વર્ષોથી રહેતાં કબૂતર મૂંઝાયાં કે હવે આપણે રહેવા ક્યાં જઈશું? બાજુમાં આવેલી મસ્જિદમાં રહેતાં કબૂતરોને આ વાતની ખબર પડતાં આ કબૂતરોએ મંદિરમાં રહેતાં કબૂતરોને થોડા મહિના મસ્જિદમાં રહેવા આમંત્રણ પાઠવ્યું. મંદિરનાં બધાં જ કબૂતરો રહેવા માટે મસ્જિદમાં ગયાં.

આ વિસ્તારમાં એક ચર્ચ પણ હતું. ચર્ચનાં કબૂતરોને પણ જાણ થઈ કે મંદિરનાં કબૂતરો હાલ મસ્જિદનાં કબૂતરો સાથે આશરો લઈ રહ્યાં છે. ચર્ચનાં કબૂતરો મસ્જિદમાં ગયાં અને ત્યાં આશરો લેતાં મંદિરનાં કબૂતરોને ચર્ચના મહેમાન બનવા વિનંતિ કરી. મંદિરનાં કબૂતર થોડા દિવસ ચર્ચમાં પણ ગયાં. આ કબૂતરો થોડા દિવસ ગુરુદ્વારા ને થોડા દિવસ દેરાસરનાં કબૂતરના પણ મહેમાન બન્યાં.

મંદિરનું બાંધકામ પૂર્ણ થતાં કબૂતર ફરીથી પોતાના મૂળ સ્થાને પરત ફર્યા. કબૂતરના એક નાના બચ્ચાએ એમના વડીલને પૂછ્યું, “દાદા, આપણે થોડા મહિના સુધી બધી જગ્યાએ ફર્યા. ત્યાં મેં જોયું કે જે લોકો મંદિરમાં આવે એને હિન્દુ કહેવાય, મસ્જિદમાં આવે એને મુસ્લિમ કહેવાય, ચર્ચમાં આવે એને ઈસાઈ કહેવાય, ગુરુદ્વારામાં આવે એને શીખ કહેવાય અને દેરાસરમાં જાય એને જૈન કહેવાય, આવું કેમ?” વડીલ કબૂતરે કહ્યું, “બેટા, એ બધા જુદાંજુદાં ધર્મ પાળે છે માટે જુદાંજુદાં નામે ઓળખાય છે.”

બચ્ચાને આ જવાબથી સંતોષ ન થયો એટલે બીજો પ્રશ્ન કર્યો, “દાદા, આપણે મંદિરમાં હોઈએ ત્યારે અને મસ્જિદમાં હોઈએ ત્યારે પણ કબૂતર જ કહેવાઈએ. આપણે એકસરખાં દેખાઈએ એમ આ લોકો પણ દેખાવમાં સરખા જ છે તો પછી એ મંદિર કે મસ્જિદમાં, હિન્દુ-મુસ્લિમને બદલે માણસ તરીકે કેમ ન ઓળખાય?” વડીલ કબૂતરે નાના બચ્ચાને વહાલ કરતાં કહ્યું, “બેટા, આપણે બુદ્ધિ વગરનાં પક્ષીઓ છીએ અને માણસો બહુ બુદ્ધિશાળી છે એટલે એમણે એમની બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરીને ભેદભાવ ઊભા કર્યા છે.”

હે પ્રભુ! આપને એટલી જ પ્રાર્થના છે કે ભેદભાવ ઊભા કરતી અમારી બુદ્ધિને કુંકિત કરજો અને આપની રચેલી સૃષ્ટિના પ્રત્યેક માનવને પ્રેમ કરી શકીએ એવું કબૂતર જેવું ભોળપણ આપજો.

– શૈલેષ સગપરિયા

હા, પસ્તાવો વિપુલ ઝરણું સ્વર્ગથી ઊતર્યું છે.

નાથાલાલ દવે : સૌરાષ્ટ્રના ભૂવા ગામમાં જન્મેલા આ બ્રાહ્મણ કવિએ કાવ્યો ઉપરાંત ટૂંકી વાર્તાઓના ક્ષેત્રે પણ કલમ ચલાવી છે. ‘જાહન્વી’, ‘કાલિન્દી’ એમના કાવ્યસંગ્રહો છે.

પ્રસ્તુત કૃતિમાં ખેડૂતના શ્રમનો મહિમા ગવાયો છે. પાક લણવાની ઋતુને મહેનતની મોસમ કહી છે. વરસાદ સારો થાય ત્યારે સારો પાક થાય તેથી ખેડૂતોના જીવનમાં ઉલ્લાસ, આનંદ વ્યાપે છે. પોતાના ખેતરમાં કરેલી મહેનતનું સુંદર ફળ અનાજ રૂપે મળતાં ખેડૂતો આનંદથી નાચી ઊઠે છે તેનું સુંદર વર્ણન આ કાવ્યમાં કરેલું છે.

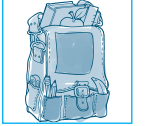
સોનાવરણી સીમ બની,
મેહુલિયે કીધી મ્હેર રે !
ભાઈ ! મોસમ આવી મહેનતની !
નદીઓનાં જળ નીતર્યા,
લોકોમાં લીલાલ્હેર રે! - ભાઈ ! મોસમ.
લીલો કંચન બાજરો,
ને ઊજળો દૂધ કપાસ રે ! - ભાઈ ! મોસમ.
જુવાર લોથે લૂમેઝૂમે,
ને હૈયામાં હુલ્લાસ રે. - ભાઈ ! મોસમ.
ઉપર ઊજળા આભમાં,
કુંજડિયુંના કલ્લોલ રે. - ભાઈ ! મોસમ.

વાતા મીઠા વાયરા,
 ને લેતા મોલ હિલોળ રે. - ભાઈ ! મોસમ.
 લિયો પછેડી દાતરડાં,
 આજ સીમ કરે છે સાદ રે. - ભાઈ ! મોસમ.
 રંગે સંગે કામ કરીએ,
 થાય મલક આબાદ રે. - ભાઈ ! મોસમ.
 લીંપીગૂંપી ખળાં કરો,
 લાવો ઢગલેઢગલા ધાન રે. - ભાઈ ! મોસમ.
 રળનારો તે માનવી,
 ને દેનારો ભગવાન રે. - ભાઈ ! મોસમ.

માર્ગદર્શક સ્તંભ

ખેતીપ્રધાન ભારત દેશ વિશેનું વિદ્યાર્થીઓનું પૂર્વજ્ઞાન જાણી લીધા પછી કાવ્યનું સમૂહગાન કરાવવું. પ્રશ્નોત્તર તેમજ ચર્ચા કરીને કાવ્યનું અધ્યાપન કરતાં કરતાં આધુનિક ખેતી અને વરસાદનો પરસ્પર સંબંધ, અતિવૃષ્ટિ, અનાવૃષ્ટિ વગેરે બાબતની માહિતી આપી શકાય. શ્રમના મહિમા વિશે સક્રિય ચર્ચા કરી વિદ્યાર્થીઓમાં 'શ્રમપ્રતિષ્ઠા'નું મૂલ્ય વિકસાવી શકાય.

સ્વાધ્યાય

સ. ૧ નીચેના શબ્દો માટે કાવ્યમાં વપરાયેલા શબ્દો શોધો.

(૧) ઋતુ	(૨) પાક	(૩) આનંદ	(૪) પવન
(૫) પ્રદેશ	(૬) ખડકલો	(૭) કમાનારો	(૮) અનાજ

સ. ૨ શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ આપો. તમારો જવાબ કૌંસમાં આપેલા શબ્દોમાંથી પસંદ કરો.

(દાતરડું, પછેડી, ખાતર, ખળું, સીમ, હળ)

દા.ત. જમીન ખેડવા બળદને જોડીને વપરાતું સાધન - હળ

- (૧) ખેતર કે ગામની હદ _____.
- (૨) પાક બાંધવા, પાથરવા માટે વપરાતું ચાદર જેવું કપડું _____.
- (૩) કણસલાં ગૂંદીને કે જૂડીને અનાજ કાઢવાની જગા _____.
- (૪) ખેતર ફળદ્રુપ બનાવવા વપરાતી વસ્તુ _____.
- (૫) પાક લણવા, ઘાસ કાપવા માટેનું સાધન _____.

સ. ૩ અનુસ્વારથી અર્થમાં થતો ફેરફાર લખો.

દા.ત. જગ - દુનિયા; જંગ - લડાઈ

(૧) રજ	- _____ ;	રંજ	- _____
(૨) બગલો	- _____ ;	બંગલો	- _____
(૩) બાગ	- _____ ;	બાંગ	- _____
(૪) કસ	- _____ ;	કંસ	- _____
(૫) નદી	- _____ ;	નંદી	- _____

સ. ૪ કાવ્યમાં આવેલા તળપદા શબ્દોની યાદી બનાવો.

સ. ૫ 'ઊજળું દૂધ જેવું' આ શબ્દપ્રયોગમાં તીવ્રતા દર્શાવી છે, તેવી રીતે નીચે તીવ્રતા દર્શાવતાં નામ લખો.

(૧) રાતું _____ જેવું	(૨) કડવું _____ જેવું
(૩) ખારું _____ જેવું	(૪) કાળું _____ જેવું

સ. ૬ નીચેના અર્થ દર્શાવતી પંક્તિ લખો.

- (૧) લોકોના હૈયામાં આનંદ છવાઈ ગયો છે.
(૨) લણણી કરવાનું સમજાય છે.

સ. ૭ યોગ્ય રીતે જોડી બનાવો.

(૧) સોનાવરણી	કપાસ
(૨) લીલો કંચન	વાયરા
(૩) ઊજળો દૂધ જેવો	ધાન
(૪) મીઠા	સીમ
(૫) ઢગલે ઢગલા	બાજરો

સ. ૮ યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરી વાક્યો પૂરાં કરો.

- (૧) મેલુલિયાની મહેરથી સીમ _____
(અ) લીલીછમ બની છે. (બ) સુગંધિત બની છે. (ક) સોનાવરણી બની છે.
- (૨) લોકોમાં લીલાલહેર છે કારણ કે _____
(અ) વરસાદ સારો થયો છે. (બ) વરસાદ સારો થવાથી પાક સારો થાય છે.
(ક) વરસાદ સારો થવાથી પાણીની તંગી નહિ પડે.
- (૩) મલક આબાદ થાય છે _____
(અ) સાથે મળીને ખુશીથી રહેવાથી (બ) સાથે મળીને મોજમજા કરવાથી
(ક) સાથે મળી, મહેનત કરી, એકબીજાને મદદ કરવાથી
- (૪) લીંપીગૂંપીને ખળાં તૈયાર રાખો કારણ કે _____
(અ) ધાનના ઢગલા થશે. (બ) પાંદડાંના ઢગલા થશે. (ક) બિયારણના ઢગલા થશે.

સ. ૯ 'પરિશ્રમ એ જ પારસમણી' વિશે તમારા પોતાના શબ્દોમાં લખો.

'મહેનતનાં ફળ મીઠાં' કહેવતને સાર્થક કરતાં પ્રસંગનું વર્ણન કરો.

સ. ૧૦ નમૂના પ્રમાણે કરો : દા.ત. કરવું - કીધું

(૧) ખાવું	(૨) પીવું	(૩) લેવું
(૪) દેવું	(૫) બીવું	

પ્રકલ્પ

ઈન્ટરનેટ ઉપરથી આધુનિક ખેતી વિશેની માહિતી ભેગી કરીને ચિત્રસહિત એક પ્રકલ્પ તૈયાર કરો.

લેખન કૌશલ્ય

મુદ્દા ઉપરથી વાર્તા

ધ્યાનમાં રાખવાના મુદ્દા

- સૌપ્રથમ આપેલા મુદ્દા ધ્યાનપૂર્વક વાંચીને મનમાં સંપૂર્ણ વાર્તાની આછી રૂપરેખા તૈયાર કરવી.
- મુદ્દાનો ક્રમ જાળવી રાખવો.
- વાર્તા ભૂતકાળમાં જ લખવી.
- વાર્તાને યોગ્ય શીર્ષક આપવું.
- યોગ્ય લાગે ત્યાં વિરામચિહ્નોનો યોગ્ય ઉપયોગ કરવો.
- વાર્તા અત્યંત સરળ ભાષામાં લખવી.
- છેલ્લે એકાદ-બે વાક્યમાં વાર્તામાંથી મળતો બોધ જરૂર લખવો.

નીચેના મુદ્દાને આધારે વાર્તા લખીને યોગ્ય શીર્ષક આપો.

રાજાનો મહેલ - મધરાતે ચોરનું આવવું - ચોરનું વ્રત - દરવાનનું રોકવું - અર્ધો ભાગ આપવાની શરત - ચોરનું પકડાઈ જવું - શિક્ષા - દરવાનને અર્ધો ભાગ આપવા વિનંતી - પરિણામ - બોધ

સત્યવાદી ચોર

એક મોટા નગરમાં એક ચોર નાની-મોટી ચોરી કરીને પોતાનું પેટ ભરતો હતો. આ ચોરે હંમેશાં સાચું બોલવાનું વ્રત લીધું હતું. એકવાર મધરાતે આ ચોર રાજાના મહેલમાં ચોરી કરવા ગયો. મહેલના દરવાજે એક દરવાન ચોકી-પહેરો કરતો હતો. તેણે ચોરને પૂછ્યું, “શા માટે આવ્યો છો?” ચોર સત્યવાદી હતો. તેણે કહ્યું, “ચોરી કરવા આવ્યો છું.” દરવાન લાલચુ હતો. તેણે ચોરને કહ્યું, “તને જે કંઈ માલ મળે તેમાંથી અડધો ભાગ મને મળે તો અંદર જવા દઉં.” ચોરે દરવાનની વાત કબૂલ રાખી. તેથી તેણે ચોરને મહેલમાં જવા દીધો.

મહેલમાં જતાં જ રાજાના સિપાઈઓએ ચોરને પકડી લીધો. બીજા દિવસે રાજસભામાં ચોરને બોલાવી તેને ૫૦ ફટકા મારવાની સજા સંભળાવી. ચોરે રાજાને વિનંતી કરી : “મહારાજ, મને જે કંઈ મળે તેનો અડધો હિસ્સો મારા સાથીદારને આપવાનો છે. માટે ૨૫ ફટકા તેને મળવા જોઈએ.” રાજાએ ચોરને તેના સાથીદારનું નામ પૂછ્યું. ચોરે દરવાન તરફ આંગળી ચીંધી. આ જોઈને રાજાના ક્રોધનો પાર ન રહ્યો. તેણે દરવાનને ૫૦ ફટકામાં ૫૦ ફટકા સજા ફટકારી અને આવા પ્રામાણિક ચોરને માફ કરી રાજાએ ઉચ્ચ હોદ્દો આપી નોકરીએ રાખી લીધો, જેથી તેને ચોરીનો ધંધો કરવો ન પડે.

આ વાર્તા ઉપરથી આપણે એ બોધ લેવાનો છે કે આપણે હંમેશાં સાચું બોલવું જોઈએ. બીજો બોધ એ કે આપણે આપણી ફરજ પ્રામાણિકતાથી બજાવવી જોઈએ.

પરિશ્રમ એ જ પારસમણી

શ્રીકાંત વલ્લભદાસ શાહ : તેમનો જન્મ જૂનાગઢ જિલ્લાના બાંટવા ગામે થયો હતો. નિવૃત્ત અધ્યાપક હોવા છતાં તેમણે નાટકો, એકાંકીઓ, કવિતા, નવલકથા વગેરે ક્ષેત્રે સારું એવું યોગદાન આપ્યું છે. ગુજરાત સાહિત્ય પરિષદ, ગુજરાત રાજ્ય સરકાર અને ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમીએ તેમને અનેક પારિતોષિક આપ્યાં છે. ‘નિરંજન સરકાર’ તેમનું તખલ્લુસ છે.

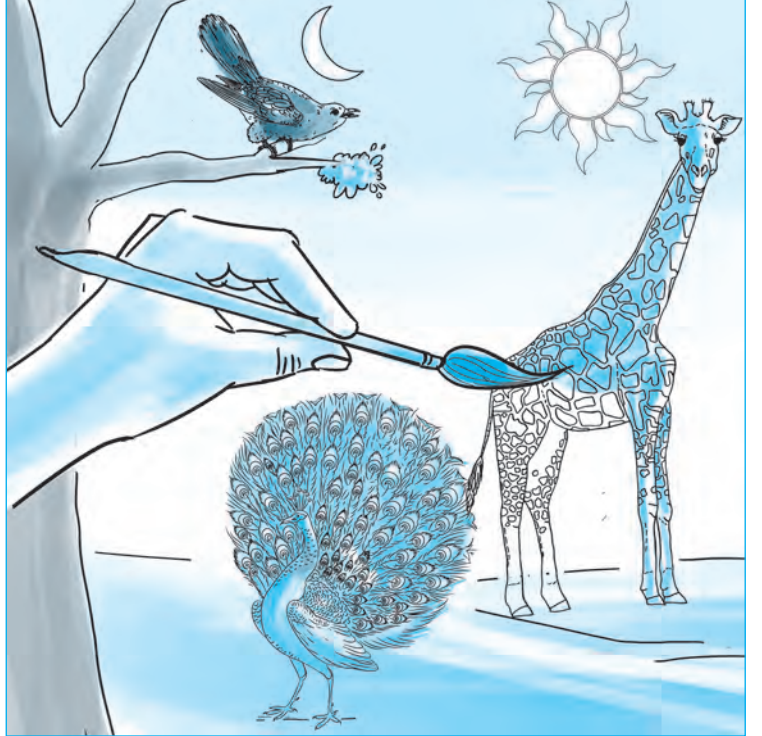
પ્રસ્તુત કૃતિમાં કવિએ કુદરતના વિવિધ રંગોની છટાને સુંદર રીતે વ્યક્ત કરી છે. ધરતી, ફૂલો, પંખીઓ વગેરેની વિવિધ રંગછટાઓને રંગનારો ઈશ્વર કેવો રંગીલો છે તેની વાત કરી છે. દુનિયાને રંગબેરંગી બનાવનાર રંગારો અર્થાત્ ઈશ્વર એવો અદ્ભુત છે કે જેણે સમગ્ર સૃષ્ટિને આકર્ષક બનાવી છે.

શાને આ રંગ જુદા જુદા ?
નિત નિત ખીલતાં ફૂલડાં નવરંગી,
પેલી ધરતીના રંગ જુદા જુદા !
શાને આ રંગ જુદા જુદા ?

કોયલનો રંગ કાળો, કંઠ છે સોહામણો !
પેલા મોરલાના રંગ જુદા જુદા !
શાને આ રંગ જુદા જુદા ?

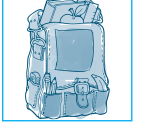
ચાંદાનો રંગ જુદો, સૂરજનો રંગ જુદો !
પેલા આભલામાં રંગ જુદા જુદા !
શાને આ રંગ જુદા જુદા ?

દુનિયાને રંગનારો કેવો રંગીલો !
જેણે ઢોળ્યા છે રંગ જુદા જુદા !
શાને આ રંગ જુદા જુદા ?

માર્ગદર્શક સ્તંભ

પ્રસ્તુત કૃતિ સમજાવતાં પહેલાં કુદરતનાં વિવિધ તત્વોની સુંદરતાની માહિતી આપી શકાય. વહેલી પરોઢે મંદિરમાં થતાં ઘંટારવના કે પછી સમી સાંજના દરિયા કિનારાના દૃશ્યને નિહાળ્યા પછી તેના વિશેની નોંધ કરવા વિદ્યાર્થીઓને પ્રેરણા આપવી, જેથી બાળકોની મૌલિક સર્જનશક્તિને ખીલવાની પૂરેપૂરી તક મળે.

સ. ૧ નીચેના શબ્દો માટે કાવ્યમાં વપરાયેલા શબ્દો શોધો.

(૧) દરરોજ	(૨) પૃથ્વી	(૩) શોભાયમાન	(૪) આકાશ
(૫) મધુર	(૬) ચંદ્ર	(૭) સૂર્ય	(૮) ગણું

સ. ૨ ઉદાહરણ પ્રમાણે શબ્દ લખો. દા. ત. : દિવસ - રાત

(૧) ખીલવું	(૨) ધરતી	(૩) કાળો	(૪) સોહામણો

સ. ૩ મેઘધનુષમાં સમાયેલા વિવિધ રંગોને તેના યોગ્ય ક્રમમાં લખો.

સ. ૪ કોણ શું કરે ?

(૧) રંગારો	(૨) કઠિયારો	(૩) મણિયારો
(૪) કંસારો	(૫) કાછિયો	(૬) સલાટ

સ. ૫ સમજીને લખો.

(૧) કવિને દેખાતી રંગની જુદાઈ -	(૨) કોયલની વિશેષતા -
(૩) ચાંદા-સૂરજના રંગમાં તફાવત -	(૪) દુનિયાને રંગનારો -

સ. ૬ યોગ્ય વિકલ્પ શોધી વાક્ય ફરીથી લખો.

(૧) નિત નિત ખીલતાં ફૂલડાં _____	(૨) કોયલની વિશેષતા -	
(અ) પચરંગી છે.	(બ) નવરંગી છે.	(ક) સપ્તરંગી છે.
(૨) કોયલનો રંગ કાળો અને કંઠ _____	(૩) રંગબેરંગી, રંગહીન	
(અ) સોહામણો છે.	(બ) ડરામણો છે.	(ક) રણિયામણો છે.
(૩) આ કાવ્યમાં વર્ણવાયેલી કલાત્મકતાના સર્જક _____ છે.	(૪) મોરલો	
(અ) ચિત્રકાર	(બ) શિલ્પકાર	(ક) ઈશ્વર

સ. ૭ કુદરતની વિવિધતાને તમારા શબ્દોમાં વર્ણવો.

“જો મને પાંખ હોય તો ?” વિષય ઉપર તમારા વિચારો વર્ગ સમક્ષ રજૂ કરો.

સ. ૮ કૌંસમાં આપેલા વિશેષણને યોગ્ય સ્થાને મૂકો.

(પચરંગી, તિરંગો, નવરંગી, સપ્તરંગી, રંગબેરંગી, રંગહીન)

(૧) _____ ઝંડો	(૨) _____ મેઘધનુષ
(૩) _____ પાઘડી	(૪) _____ ચૂંદડી
(૫) _____ ફૂલડાં	(૬) _____ પાણી

સ. ૯ વચન બદલો.

(૧) રંગ	(૨) ફૂલડાં	(૩) મોરલો	(૪) પક્ષી

સ. ૧૦ નીચેના વાક્યોનું બહુવચનમાં રૂપાંતર કરો.

- (૧) કોયલનું ગીત સાંભળવું ગમે છે. (૨) રંગબેરંગી પતંગિયું પકડવાની બહુ મજા આવે.
(૩) ફૂલથી બગીચો શોભે છે. (૪) મોરલો સુંદર કળા કરીને નાચે છે.
(૫) ચણ ચણતા પક્ષીથી આંગણું શોભે છે.

પ્રકલ્પ

તમને ગમે તેવું કુદરતી દૃશ્ય દોરી તેમાં મનગમતા રંગો પૂરી વર્ગમાં લગાડો.

લેખન કૌશલ્ય

નિબંધ લેખન

નિબંધ લખતી વખતે ધ્યાનમાં રાખવાના મુદ્દા

- વિષયને અનુરૂપ મુદ્દાની નોંધ કર્યા પછી તેની ક્રમાનુસાર માંડણી કરવી.
દરેક મુદ્દા વિશે ફકરા પાડીને લખો. વાક્યો સરળ ભાષામાં અને ટૂંકમાં લખો.
વિષયને અનુરૂપ રૂઢિપ્રયોગ કે કહેવતોનો ઉપયોગ તમારા નિબંધને આકર્ષક બનાવશે.
શરૂઆતમાં ભૂમિકા, વચ્ચે વિષય અને છેલ્લે ઉપસંહાર એ રીતે ફકરા પાડવા.

મારો પ્રિય તહેવાર

જીવનની રોજિંદી ઘટમાળથી કંટાળેલો માનવી ઉત્સવ આવે ત્યારે ઉત્સાહિત થઈ જાય છે. શુષ્ક જીવન જીવંત બને છે. ઉત્સવ એટલે જ તહેવાર. તહેવારોમાં, તેની વિવિધતામાં આપણા દેશની એકતાનાં દર્શન થાય છે. મારો સૌથી પ્રિય તહેવાર એટલે ઉતરાણ. ઉતરાણને ધાર્મિક અને સામાજિક ઉત્સવ કહી શકાય.

દર વર્ષે ઉતરાણ ૧૪ મી જાન્યુઆરીએ આવે છે. તેનું બીજું નામ 'મકરસંક્રાંતિ' છે. વળી તે 'ઉત્તરાયણ' તરીકે પણ ઓળખાય છે.

આ તહેવારની સૌથી વધુ મજા તો મકાનોના ધાબા કે છાપરાં પર જ હોય છે. છેક વહેલી સવારથી જ નાનાં-મોટાં સૌ પતંગ ચગાવવાની મજા માણે છે. આખું આકાશ રંગબેરંગી પતંગોથી છવાઈ જાય છે. એટલું જ નહિ પરંતુ પતંગ ચગાવવાની સાથે-સાથે પેચ લડાવવાની પણ મજા આવે છે. 'કાપ્યો છે... કાપ્યો છે' ના નારાથી વાતાવરણ ગુંજી ઊઠે છે. સાથે જ તલની ચીકી, બોર, શેરડી વગેરે ખાતા જાય છે અને મજા લૂંટતા જાય છે. રાતે પતંગની સાથે તુકકલ ચગાવાય છે. તુકકલને કાપવાની મજા પણ કંઈ ઓર જ છે. વળી કપાયેલા પતંગોને લૂંટવાની મજાનો આનંદ જ અનેરો છે.

ઈન્ટરનેશનલ 'કાઈટ ફેસ્ટિવલ'નું આયોજન પણ થતું હોય છે. જેમાં દેશવિદેશમાંથી પતંગ રસિયા ખેલાડીઓ ભાગ લેવા આવે છે.

આનંદ અને ઉત્સાહના અતિરેકથી ઉજવાતો આ તહેવાર કેટલીક સાવચેતી પણ માંગી લે છે. ઘણી વાર ધાબેથી પડી જવાના, રસ્તા પરના અકસ્માત જેવી દુર્ઘટનાઓ પણ બને છે. વળી પતંગના માંજથી આકાશમાં ઊડતાં નિર્દોષ પંખીઓ પણ ઘવાઈને મૃત્યુ પામે છે. આ બાબતે અત્યંત સાવધાની રાખવી જરૂરી છે.

આપણો આ ભારતીય ઉત્સવ આંતરરાષ્ટ્રીય ક્ષેત્રે ખ્યાતિ પામ્યો છે. તે આપણા માટે ગૌરવની બાબત ગણાય.

કુદરતના સાનિધ્યમાં મળતી શાંતિ દુર્લભ છે.

ધ્રુવકુમાર પ્રબોધરાય ભટ્ટ : મોરબીના વતની આ કવિ નવલકથાકાર તરીકે પણ જાણીતા છે. બાળ સાહિત્યક્ષેત્રે પણ તેમનું પ્રદાન નોંધપાત્ર છે. બાળસાહિત્ય ક્ષેત્રે તેમનું ઉત્તમ સર્જન એટલે ‘શ્રૃણવંતુ’ કાવ્યસંગ્રહ છે. ‘અગ્નિકન્યા’ તેમની નવલકથા છે. તો ‘ખોવાયેલું નગર’ પણ શ્રેષ્ઠ સર્જન છે. ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ અને ગુજરાતી સાહિત્ય અકાદમી દ્વારા તેમના શ્રેષ્ઠ સર્જનને નવાજવામાં આવ્યું છે. અહીં આપણે તેમના એક સુંદર ગીતને લીધું છે.

પ્રસ્તુત ગેય ગીતમાં જીવનને આનંદપૂર્વક માણવાની વાત કરી છે. જીવનના કોઈપણ તબક્કે સકારાત્મક દષ્ટિકોણ અપનાવીએ તો ક્યારેય દુઃખનો અહેસાસ પણ થતો નથી. દુઃખમાં પણ કેવી રીતે સુખને શોધવું તે જુદાંજુદાં ઉદાહરણો દ્વારા કવિએ સરળ શબ્દોમાં સમજાવ્યું છે. આપણે હંમેશાં આનંદમાં રહેવું જોઈએ.

વિષમ પરિસ્થિતિમાં પણ ભગવાનની કૃપાને ભૂલવી જોઈએ નહિ. જીવનમાં ક્યારેક એકલતા સાલે તો પણ કવિને મેળામાં હોવાની જ પ્રતિતિ થાય છે કુદરતના સાનિધ્યમાં જ કવિને પોતાની સમૃદ્ધિ જણાય છે. દુઃખના સમયે પણ હૃદયની સૌમ્યતાને-સંવેદનાને ભૂલવાની કવિ ના પાડે છે. કારણકે દરિયાને ક્યારેય ભરતી કે ઓટના હિસાબની પરવા હોતી નથી. તે પોતાની મોજમસ્તીમાં રહે છે. સૂરજ પણ ઊગે અને આથમે પણ આકાશને તેની કોઈ અસર થતી નથી.

ઓચિંતું કોઈ મને રસ્તે મળે

ને કદિ ધીરેથી પૂછે કે કેમ છે?

આપણે તો કહીએ કે દરિયાશી મોજમાં

ને ઉપરથી કુદરતની રહેમ છે.

ફાટેલાં ખિસ્સાંની આડમાં મૂકી છે અમે

છલકાતી મલકાતી મોજ.

એકલો ઊભું ને તોય મેળામાં હોઉં એવું

લાગ્યા કરે છે મને રોજ.

તાળું વસાય નહીં એવડી પટારીમાં

આપણો ખજાનો હેમખેમ છે.

આપણે તો કહીએ કે...

આંખોમાં પાણી તો આવે ને જાય.

નથી ભીતર ભીનાશ થતી ઓછી.

વધ-ઘટનો કાંઠાઓ રાખે હિસાબ

નથી પરવા સમંદરને હોતી.

સૂરજ તો ઊગે ને આથમીયે જાય

મારી ઉપર આકાશ એમનેમ છે

આપણે તો કહીએ કે...

માર્ગદર્શક સ્તંભ

આ કૃતિના અધ્યયન કરાવતાં પહેલાં વિદ્યાર્થીઓને ખાસ સમજાવવું કે જીવન ભગવાને આપેલી અમૂલ્ય ભેટ છે. તેથી તેને મન ભરીને માણી લેવાનું છે. સાચા અર્થમાં જીવવાનું છે. જીવનમાં સુખ કે દુઃખ કોઈપણ પરિસ્થિતિ આવે તો તે ભગવાનની મરજી સમજીને સ્વીકારી લેવી. સુખમાં છકી ન જવું તેમ દુઃખમાં હિંમત ન હારવી.

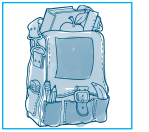
સૂર્યોદય, સૂર્યાસ્ત અને આકાશની પરિસ્થિતિ વિશે પ્રશ્નો પૂછીને કાવ્યમાં તે ઉદાહરણનો મર્મ છુપાયેલો છે તે સમજાવવો.

ભૂગોળના વિષય સાથે અનુબંધ બાંધવા ભૌગોલિક પ્રશ્નો પૂછીને દરિયો, પૂનમ, ભરતી, ઓટ, અમાસ વગેરે બાબતોની માહિતી વિદ્યાર્થીઓ પાસેથી મેળવવી અને કાવ્યના સંદર્ભે તેની વિસ્તૃત છણાવટ કરવી.

પ્રશ્નોની મદદથી જ સદ્ગુણોની યાદી તૈયાર કરાવવી. નૈતિક મૂલ્યોની યાદી પણ તૈયાર કરાવવી અને પછી તેને જીવનમાં અપનાવવાની જરૂરિયાત ઉપર પ્રકાશ પાડવો.

એકલતામાં ભીડ અને ભીડમાં એકલતાને યોગ્ય સંદર્ભ સાથે છણાવટ કરી મનુષ્ય સામાજિક પ્રાણી છે તે બાબત વિદ્યાર્થીઓ પાસેથી જ કઢાવવી.

સ્વાધ્યાય

સ. ૧ નીચેના શબ્દો માટે કાવ્યમાં વપરાયેલાં શબ્દો શોધો.

(૧) અચાનક	(૨) ભંડાર	(૩) કૃપા	(૪) સમુદ્ર
(૫) પેટી	(૬) ગજવું	(૭) ક્ષેમકુશળ	(૮) પ્રકૃતિ

સ. ૨ કૌંસમાંથી યોગ્ય શબ્દ પસંદ કરીને લખો.

(આકાશ, બેપરવા, કૃત્રિમ, આથમવું, વધ, ભીતર)

(૧) પરવા	(૨) પાતાળ	(૩) ઊગવું
(૪) ઘટ	(૫) કુદરતી	(૬) બહાર

સ. ૩ ‘વધ-ઘટ’ જેવા અન્ય પાંચ જોડશબ્દો લખો.

સ. ૪ શબ્દોની અંતાક્ષરી પૂર્ણ કરો.

- (૧) સમંદર - _____, _____, _____, _____
(૨) આકાશ - _____, _____, _____, _____
(૩) સૂરજ - _____, _____, _____, _____
(૪) હેમખેમ - _____, _____, _____, _____
(૫) ખજાનો - _____, _____, _____, _____

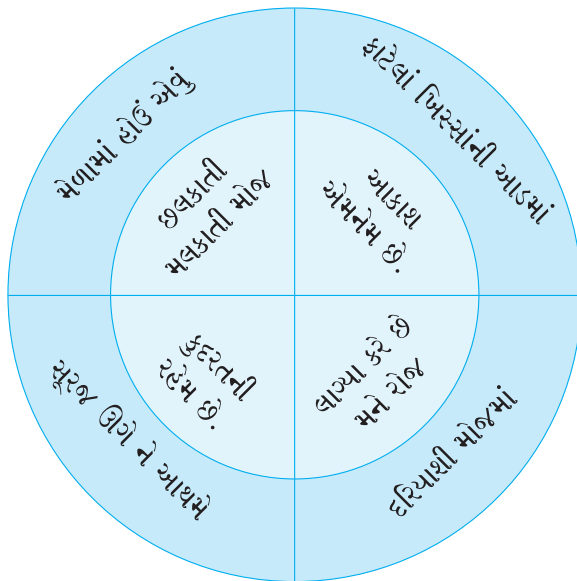
સ. ૫ જૂથમાં ન બેસતાં શબ્દ નીચે લીટી દોરો.

- (૧) આંખ - ચક્ષુ, લોચન, અશ્રુ, નયન, નેત્ર
(૨) આકાશ - નભ, આસમાન, વ્યોમ, આભ, અભ્ર
(૩) સૂરજ - સૂર્યા, આદિત્ય, સૂર્ય, ભાનુ, અરુણ
(૪) દરિયો - સમુદ્ર, દધિ, સાગર, રત્નાકર, વારિધિ
(૫) રહેમ - કૃપા, દયા, મહેરબાની, રહીમ, અનુગ્રહ

સ. ૬ યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરો.

- (૧) કવિને રહેમ છે.....
(અ) મિત્રોની (બ) વડીલોની (ક) કુદરતની
(૨) એકલા હોવા છતાં કવિને હોવાનું લાગે છે.....
(અ) બગીચામાં (બ) મેળામાં (ક) સભામાં
(૩) કવિનો ખજાનો હેમખેમ છે.....
(અ) પટારામાં (બ) કબાટમાં (ક) પેટીમાં

સ. ૭ યોગ્ય રીતે જોડો.

સ. ૮ કોણ તે કહો.

- (૧) વધઘટનો હિસાબ રાખનાર -
- (૨) ઊગીને આથમી જનાર -
- (૩) છલકાતી મલકાતી મોજને સમાવનાર -
- (૪) ખજાનાને હેમખેમ રાખનાર -
- (૫) પટારીનું સંરક્ષણ કરનાર -

સ. ૯ નીચેના અર્થ દર્શાવતી પંક્તિ લખો.

- (૧) સમુદ્રને તેના પાણીની વધઘટની ચિંતા નથી.
- (૨) કવિને એકલતા કદી સતાવતી નથી.
- (૩) અંતરની લાગણીમાં કદી ઓટ આવતી નથી.
- (૪) પૈસા ન હોવા છતાં પણ આનંદમાં રહેવું જોઈએ.

સ. ૧૦ પ્રસ્તુત કાવ્યનો ભાવાર્થ તમારા શબ્દોમાં લખો.

“છે માનવી જીવનની ઘટમાળ એવી,

સુખ અલ્પ, દુઃખ થકી ભરેલી”

આ પંક્તિમાં કવિ જે કહેવા માંગે છે તે તમારા શબ્દોમાં ૩ થી ૪ વાક્યોમાં કહો.

સ. ૧૧ વચન બદલો.

(૧) ખિસ્સું - _____	(૨) દરિયો - _____
(૩) _____ - તાળાં	(૪) _____ - મેળા
(૫) તળાવ - _____	(૬) કાંઠો - _____

સ. ૧૨ વિશેષણ ઉપરથી નામ બનાવો.

દા. ત. - ભીનું - ભીનાશ

- (૧) કાળું - _____
- (૨) લાલ - _____
- (૩) કડવું - _____
- (૪) મીઠું - _____
- (૫) હળવું - _____
- (૬) રાતું - _____

સ. ૧૩ અધોરેખિત શબ્દો ઓળખો. તે નામ, સર્વનામ, વિશેષણ કે ક્રિયાપદ છે તે તેની સામે લખો.

- (૧) કવિને એકલતા કદી સતાવતી નથી. _____
- (૨) દરિયો આનંદની છોળો ઉડાડે છે. _____
- (૩) જીવન ભગવાને આપેલી અમૂલ્ય ભેટ છે. _____
- (૪) આપણે સકારાત્મક દષ્ટિકોણ અપનાવવાનો છે. _____

પ્રકલ્પ

ઈન્ટરનેટની મદદથી કૃષ્ણ-સુદામાની મૈત્રી વિશેનો એકાદ પ્રસંગ શોધી ચિત્ર સહિત ચાર્ટસ બનાવો.

વિશેષ વાંચન

અમે રાખમાંથીએ બેઠા થવાના,
જલાવો તમે તોયે જીવી જવાના.
ભલે જળ ન સીંચો તમે તે છતાંયે.
અમે ભીંત ફાડી ને ઊગી જવાના.
ધખો તમતમારે ભલે સૂર્ય માફક
સમંદર ભર્યો છે, ન ખૂટી જવાના.
ચલો હાથ સોંપો, ડરો ન લગીરે,
તરી પણ જવાના ને તારી જવાના.
અમે જળની માફક ગગન આખું ઝાલ્યું,
અમે પંખી એકે ન ચૂકી જવાના!

દર્ષ બ્રહ્મભટ્ટ

વેચાઈ જવા કરતાં વહેંચાઈ જવામાં લિજ્જત છે.

વાક્યપ્રકાર

◆ નીચેનાં વાક્યો વાંચો.

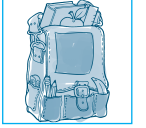
- (અ) (૧) ભાઈ-બહેન અભ્યાસ કરે છે.
 (૨) બા પૂજા કરવા બેઠા છે.
 (૩) બાપુજી ઓફિસે જાય છે.

ઉપરનાં વાક્યો લકારાત્મક છે કારણ તેમાં 'ન/ના, નહિ, નથી' જેવા નકારાત્મક શબ્દ નથી.

- (બ) (૧) ભાઈ વ્યાયામ કરવા જીમમાં જતો નથી.
 (૨) તેની પાસે છુટ્ટા પૈસા નહોતા.
 (૩) તેણે કોઈનું સાંભળ્યું નહિ.

ઉપરના વાક્યમાં 'ન/ના, નહિ, નથી' જેવા નકાર શબ્દ આવ્યા છે. આવાં વાક્યને નકારાત્મક વાક્ય કહે છે.

સ્વાધ્યાય

૧. વાક્યનો પ્રકાર ઓળખી બાજુમાં લખો.

- ઉદા. ખૂબ મોટો સાપ છે. : લકારાત્મક વાક્ય
- (૧) બાપુજી આજે વહેલા નહિ આવે. : _____
- (૨) અમે શાળાની સહેલે જઈએ છીએ. : _____
- (૩) તું કેમ કંઈ ખાતી નથી ? : _____
- (૪) તેણે નોકરને પૈસા ના આપ્યા. : _____
- (૫) ઉમેશે નૈનિતાલ જોયું છે. : _____

◆ યાદ રાખો : ઘણીવખત વિરામચિહ્નો ઉપરથી પણ વાક્યના પ્રકાર નક્કી થાય છે. પૂર્ણવિરામવાળાં વાક્યોને વિધાનવાક્ય કહેવાય. પ્રશ્નાર્થચિહ્નવાળા વાક્યને પ્રશ્નાર્થવાક્ય કહેવાય તેમ ઉદ્ગારચિહ્નવાળા વાક્યને ઉદ્ગારવાચક વાક્ય કહેવાય છે.

૨. નીચેના વાક્યોના પ્રકાર વિરામચિહ્નોના આધારે કહો.

- (૧) તમે વ્યાકરણમાં શું શું શીખ્યા? : _____
- (૨) અહાહાહા! કેટલું સુંદર દૃશ્ય છે! : _____
- (૩) રામાયણ અને મહાભારત આપણા પુરાણો છે. : _____
- (૪) ટી.વી. માં તમને કઈ ચેનલ પરના કાર્યક્રમો ગમે છે? : _____
- (૫) અધધધ! કેટલાં બધાં મોતી! : _____

વાંચો, વિચારો અને નક્કી કરો

શ્રદ્ધા, સાધના અને પૂજા ત્રણે બહેનપણીઓ છે.

તેઓમાંથી એક મમ્મી સાથે, એક દાદી સાથે અને એક માસી સાથે બગીચામાં જાય છે.

ત્રણેયની પાસે કમળ, મોગરો અને ગુલાબનું એક એક ફૂલ છે.

એકે પંજાબી ડ્રેસ, એકે ફોક અને એકે સ્કર્ટ પહેર્યા છે.

◆ આટલી માહિતી ઉપરથી તમારે શોધવાનું છે કે,

- ત્રણે બહેનપણીઓમાંથી કોણ કોની સાથે આવ્યું હતું ?
- કોણે ક્યો ડ્રેસ પહેર્યો હતો ?
- કોની પાસે કયું ફૂલ હતું ?

◆ જવાબ સહેલાઈથી શોધી શકાય તે માટે નીચે કેટલીક ચાવીઓ આપી છે.

- શ્રદ્ધાએ ફોક પહેર્યું નથી. તે તેની દાદી સાથે આવી છે.
- જે મમ્મી સાથે આવી છે તેની પાસે મોગરાનું ફૂલ છે.
- જેની પાસે ગુલાબ છે તેણે સ્કર્ટ પહેર્યું છે.
- જેણે પંજાબી ડ્રેસ પહેર્યો છે તે માસી સાથે આવી છે પણ તે પૂજા નથી.

◆ જવાબ શોધી નીચેનો કોઠો પૂરો કરો.

બહેનપણીઓ	ડ્રેસ	કોની સાથે આવી ?	કયું ફૂલ છે ?
શ્રદ્ધા			
સાધના			
પૂજા			

◆ નીચે આપેલા શબ્દોને વર્ણમાળાના ક્રમ પ્રમાણે ગોઠવો.

ફોક, મોગરો, કોનું, શું, માલિક, લાગ, તકાળે, ધરતી
વાંચવું, ઘૂરકાટ, બહાનું, સાચું, મન, છોકરી, ઊઠવું, અમે

શબ્દરમત

અહીં આપેલા ચોકઠામાં સૂર્યનાં જુદાંજુદાં નામ છુપાયેલાં છે. આડાં, ઊભાં, ત્રાંસાં, સીધાં કે પછી ઊંધાં ગમે તે રીતે આ નામો ગોઠવાઈ ગયાં છે. તે શોધીને બતાવો.

સ	ર	ભા	શ્વ	ણી	દ્વિ	ત્રિ	સૂ
સ્ર	લ	ક	નુ	મ	અ	ન	ર
આ	રૂ	સ્ર	વા	ન	રૂ	પ	જ
ર્થ	દ્વિ	શ્ર	ક	દ્વિ	ણ	ત	પા
સ્ક	ર	ત્ય	ક્ષ	ર	ડ	ણ	ર
ત્ય	ક	ક	સ	વિ	તા	સ્ક	ભા
સૂ	ન	ને	ભા	કૃ	ભા	વિ	જ
ર્થ	દ્વિ	વા	ક	પ્ર	ર્થ	પું	સ

(૧) સૂર્ય	(૨) સૂરજ	(૩) રવિ	(૪) ભાનુ
(૫) દિનેશ	(૬) દિનકર	(૭) દિવાકર	(૮) દિનમણી
(૯) પ્રભાકર	(૧૦) અરૂણ	(૧૧) ભાસ્કર	(૧૨) સવિતા
(૧૩) સહસ્રકર	(૧૪) આદિત્ય	(૧૫) તપન	(૧૬) ભાણ

◆ ઉપરના બોક્સમાં આપેલાં સૂર્યનાં નામોને નોટબુકમાં વર્ણમાળાના ક્રમ પ્રમાણે ગોઠવો.

ક્રિયાપદ

- ◆ નીચેનાં ચિત્રોનું નિરીક્ષણ કરી તે ક્યું ક્રિયાપદ દર્શાવે છે તે ચિત્રની નીચે લખો.

યાદ રાખો :

- ◆ વાક્યમાં ક્રિયા દર્શાવતા શબ્દને વ્યાકરણની ભાષામાં ક્રિયાપદ કહેવાય છે. ક્રિયાપદ વાક્યને પૂર્ણ કરે છે. ક્રિયાની બાબતમાં ત્રણ બાબત સંભવી શકે. (૧) ક્રિયા થઈ ગઈ હોય, (૨) ક્રિયા ચાલુ હોય અને (૩) ક્રિયા થવાની હોય.

- ◆ નીચેનાં વાક્યો વાંચી ક્રિયાપદ ઓળખી તેની નીચે લીટી દોરો.

(૧) વિદ્યાર્થીઓ પરીક્ષામાં પેપર લખે છે.	(૯) અમે હવે નિયમિત વાંચીશું.
(૨) ઘરના લોકો ટી.વી. જુએ છે.	(૧૦) આકાશમાં પક્ષીઓ ઊડે છે.
(૩) વાડીમાં લોકો જમતાં હતાં.	(૧૧) પિયુ આંસુ લૂછે છે.
(૪) વાંદરા ઝાડ ઉપર કૂદે છે.	(૧૨) પિક્ચર જોઈને આવ્યા પછી બહેન સૂઈ ગઈ.
(૫) તળાવમાં માછલીઓ તરતી હતી.	(૧૩) દરજી કપડાં સીવે છે.
(૬) ડુંગર ઉપરથી ઝરણું વહે છે.	(૧૪) વડના ઝાડની વડવાઈઓ લટકે છે.
(૭) રવિવારે અમે ક્રિકેટ રમીશું.	(૧૫) અમે બધા ઉબાણી કરીએ છીએ.

કાળ

◆ ધ્યાનપૂર્વક વાંચો.

શિલ્પાએ પાઠ વાંચ્યો.

રૂપલ પાઠ વાંચશે.

અમારા ઘરે મહેમાનો જમે છે.

ગઈકાલે મામા-મામી આવ્યાં હતાં.

જીમીત પાઠ વાંચે છે.

ખેડૂતો ઝાડ નીચે બેસી જમતા હતા.

આવતીકાલે અમે હોટેલમાં જમીશું.

કાકા-કાકી આવતીકાલે આવશે.

ભૂતકાળ	વર્તમાનકાળ	ભવિષ્યકાળ	ભૂતકાળ	વર્તમાનકાળ	ભવિષ્યકાળ
હતા	છે	હશે	આવ્યા	આવે છે	આવશે
લખી	લખું છું	લખીશ	કર્યું	કરે છે	કરશે
બેઠાં હતાં	બેઠાં છું	બેસશે	મળ્યા	મળે છે	મળશે
રમ્યા	રમે છે	રમશે	રડતા હતા	રડે છે	રડશે
ગયા	જાય છે	જશે	જમ્યો	જમે છે	જમશે
વાંચ્યો	વાંચે છે	વાંચશે	હસ્યા	હસે છે	હસશે
ફૂધા	ફૂટે છે	ફૂટશે	બનાવ્યો	બનાવે છે	બનાવશે
પડ્યો	પડે છે	પડશે	મૂક્યા	મૂકે છે	મૂકશે

◆ યાદ રાખો :

ક્રિયા થઈ ગઈ હોય તો તે - ભૂતકાળ

ક્રિયા ચાલુ હોય તો તે - વર્તમાનકાળ

ક્રિયા થવાની હોય તો તે - ભવિષ્યકાળ

આ રીતે કાળ એટલે સમય - ક્રિયાનો સમય દર્શાવતા સમય પ્રમાણે કાળ નક્કી થાય છે

સ્વાધ્યાય

સ. ૧ કયો કાળ દર્શાવે છે ? તે લખો.

- (૧) ગયા વર્ષે ધોધમાર વરસાદ પડ્યો.
- (૨) આ વર્ષે વરસાદ ઓછો પડે છે.
- (૩) આવતા વર્ષે ખૂબ વરસાદ પડશે.
- (૪) ખેડૂતો દર વર્ષે વરસાદની રાહ જુએ છે.
- (૫) હું નાટક જોવા જઈશ.
- (૬) મારાં ફઈબા કાલે આવ્યાં હતાં.
- (૭) મેં નવાં કપડાં પહેર્યાં.
- (૮) બાએ સુંદર રંગોળી કરી.
- (૯) તમે મોટા થઈને શું બનશો?
- (૧૦) કર્ણ સદાય કવચકુંડળ પહેરતો હતો.